

Środowiskowe uwarunkowania włączania się w aktywność ruchową dzieci z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym

Environmental determinants of taking sporting activities by the children with intellectual disabilities on the moderate level

Anna Nadolska, Maciej Wilski

Katedra Kultury Fizycznej Osób Niepełnosprawnych, Akademia Wychowania Fizycznego w Poznaniu

Streszczenie

Wstęp: Dla zdecydowanej większości dzieci, w tym również dla dzieci z niepełnosprawnością intelektualną, rodzina stanowi pierwsze i najistotniejsze środowisko rozwoju. Rodzice wpływają pośrednio na sferę motoryczności dziecka, m.in. poprzez preferowane metody wychowawcze. Rodzina jest też obszarem, w którym przekazywane są wzorce zachowań sportowych. Rozbudzanie u dziecka z niepełnosprawnością intelektualną zainteresowań aktywnością sportową najczęściej odbywa się w rodzinie, w której rodzice wykazują pozytywne nastawienie wobec tej formy aktywności, dostrzegają w niej istotne walory rehabilitacyjne oraz włączają się w pierwsze formy aktywności sportowej.

Głównym celem pracy było stwierdzenie, które elementy środowiska życiowego dzieci z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym mają wpływ na podejmowanie przez nie aktywności sportowej. Czynniki, które poddano analizie były: postawy rodziców promujące aktywność sportową, postawy rodziców wobec własnego dziecka, status społeczno-ekonomiczny rodziny oraz środowiskowy kapitał społeczno-sportowy.

Material i metody: Do analizy wykorzystano wyniki uzyskane od 121 rodzin z dziećmi z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym w wieku od 8 do 11 lat. Uczestnictwo w Olimpiadach Specjalnych stało się podstawą do podziału badanych na dwie grupy – dzieci aktywnych i biernych sportowo. Do badań przygotowany został zestaw składający się z kilku odrębnych narzędzi pomiarowych – Skali Postaw Rodziców Wobec Aktywności Sportowej, Kwestionariusza Postaw Rodzicielskich M. Ziemskiej, Kwestionariusza Środowiskowego Kapitału Społeczno-Sportowego oraz Skali Statusu Społeczno-Ekonomicznego Rodziny.

Wyniki: Wyniki badań wskazują wyraźnie, że czynnikami najsilniej determinującymi włączanie się dziecka z niepełnosprawnością intelektualną w aktywność sportową są: postawy rodziców promujące aktywność sportową i dostępność środowiskowego kapitału społeczno-sportowego. Postawy rodzicielskie oraz status społeczno-ekonomiczny rodziny okazały się nie mieć istotnego wpływu na aktywność sportową.

Wnioski: Wiodącym wnioskiem wyłaniającym się z prezentowanej pracy jest znaczący wpływ zasobów ekosystemu życiowego dziecka z niepełnosprawnością intelektualną na jego zaangażowanie w podejmowanie aktywności sportowej.

Słowa kluczowe: niepełnosprawność intelektualna, aktywność sportowa, środowisko życiowe

Summary

Introduction: For most children, among them with intellectual disabilities, family is the first and most important factor in the development. Parents influence indirectly the motor area with their preferences in educational methods. The family is an area in which proactive behavior patterns are transmitted. Involving the child with intellectual disability into sport

activities is usually in the families where parents have positive attitude to sport. Important is the fact that parents take part in the first activities from the very beginning.

The main aim of this study was to check the statement: which elements of family background of intellectual disability children have the influence on taking up sport activities. Factors, which were significant in activating children into sport activities were: the parents' attitude to sport activities, the parents' attitude towards children, the family's social-economic status and the environmental social-sport asset.

Material and methods: The results obtained from 121 families with children with moderate intellectual disability aged 8 to 11 years. Participation in Special Olympics has become the basis for the division of subjects into two groups – the active and passive children. The study used several measurement tools: The Scale of Parents' Attitudes Towards Sports Activities, Parent's Attitude Questionnaire, Environmental Questionnaire of Social-Sport Capital, Scale of Social-Economic Status of Families.

Results: The results show clearly that the strongest factors determining inclusion of a children with intellectual disability in sport are the attitudes of parents to promote sport and the availability of social-sport capital. The study found that there is no correlation between social-economic status of the family, parent's attitude and sport activity.

Conclusions: The leading proposal emerging from this work is the significant impact of the ecosystem resources of a child with an intellectual disability on its commitment to pursue sporting activities.

Keywords: intellectual disability, sport activity, living environment

Wstęp

Doświadczenie przez dziecko niepowodzeń rozwojowych może być określane jako sytuacja trudna, która dotyczy nie tylko jego samego ale również rodziny, opiekunów i całego otoczenia w którym żyje [1,2]. W związku z tym, w proces wspierania rozwoju dziecka z niepełnosprawnością powinni włączyć się różni specjaliści, szczególnie w przypadkach poważniejszych ograniczeń. Istotne jest więc wypracowanie w środowisku życiowym dziecka z niepełnosprawnością intelektualną optymalnego toku postępowania rehabilitacyjnego, którego zadaniem będzie właściwe rozpoznanie i uwzględnienie w procesie rehabilitacji jego specyficznych, indywidualnych potrzeb. Taką właśnie rolę, w poszczególnych okresach życia osoby z niepełnosprawnością, pełnić może jej rodzina, którą uznać należy za środowisko o wysokim potencjale rehabilitacyjnym. Z uwagi na ten znamieny fakt, to właśnie rodzina powinna być obiektem tzw. wczesnej interwencji oraz właściwie ukierunkowanej profilaktyki.

Analiza różnych możliwości wykorzystania ruchu w rehabilitacji osób z niepełnosprawnością intelektualną pokazuje, że bardzo trudno umieścić tę formę aktywności usprawniającej w jednym, konkretnym dziale systemu rehabilitacji kompleksowej. Zajęcia ruchowe z powodzeniem stosowane są w rehabilitacji leczniczej a także w rehabilitacji społecznej [3]. Ruchem można posługiwać się w fizjoterapii, psychoterapii i socjoterapii. Wykorzystują go nauczyciele szkół specjalnych, fizjoterapeuci w ośrodkach rehabilitacyjnych, trenerzy zajmujący się usprawnianiem w integracyjnych klubach

sportowych, specjaliści rekreacji ruchowej w zakładach pracy chronionej i stowarzyszeniach samopomocowych. Tak duża różnorodność zajęć ruchowych a także wielość specjalistów wykorzystujących ruch w rehabilitacji spowodowała, że cała ta działalność przestała tworzyć spójną całość, a tym samym efektywność wykorzystania ruchu staje się coraz mniejsza. Poza tym, zarówno zajęcia wychowania fizycznego jak również zajęcia sportowe, ćwiczenia korekcyjne i kinezyterapeutyczne nie uwzględniają podmiotowego podejścia do osoby niepełnosprawnej. Realizuje się je w sposób dyrektywny, co nie jest zgodne z zasadami normalizacji [4]. W związku z tym w ostatnich latach podjęto działania, aby w sposób bardziej racjonalny stosować ruch w rehabilitacji osób z niepełnosprawnością intelektualną. Zaczęto upowszechniać dostosowaną aktywność ruchową.

Dostosowaną aktywność ruchową postrzega się obecnie jako interdyscyplinarną teorię i praktykę, która podejmuje się rozpoznawania i rozwiązywania problemów motorycznych występujących w ciągu życia ludzkiego, przygotowującą i wspierającą dostęp do sportu i aktywnego stylu życia a także wspomagającą współpracę domu rodzinnego – szkoły – społeczności lokalnej w dostarczaniu odpowiedniej pomocy, która ma na celu przejęcie odpowiedzialności za własny los [5,6]. W ramach dostosowanej aktywności ruchowej uwypukla się znaczenie środowiska społecznego, traktowanego jako rodzaj ekosystemu, czyli sieci powiązań między obszarami życiowymi człowieka, które jednostka może wykorzystywać w dążeniu do samorealizacji. Najistotniejszym elementem ekosystemu w zapewnieniu skutecznej rehabilitacji jest rodzina osoby niepełnosprawnej [7,8,9,10].

Jednym z najważniejszych czynników stymulujących rozwój dziecka, w tym także dziecka z niepełnosprawnością intelektualną jest więc aktywność ruchowa. W świetle tego co napisaliśmy wcześniej, aktywność ruchowa dzieci może być promowana albo blokowana przez rodzinę. Szczególnie w rodzinach posiadających dziecko niepełnosprawne może dojść do deprivacji ruchowej, która utrudnia rozwój dziecka.

Celem naszej pracy jest określenie konkretnych czynników rodzinnych, które mogą decydować o stopniu wykorzystania ruchu w stymulowaniu rozwoju dzieci z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym. Tym samym chcielibyśmy udzielić odpowiedzi na następujące pytanie: Jakimi cechami charakteryzują się środowiska życiowe dzieci z niepełnosprawnością intelektualną aktywnych sportowo i sportowo biernych?

Material i metody

Korzystając z ewidencji Kuratorium Oświaty i Wychowania w Poznaniu, dotyczącej podstawowych szkół specjalnych w województwie wielkopolskim, do badań zostały zakwalifikowane wszystkie publiczne szkoły podstawowe specjalne w Poznaniu. Spośród danych uzyskanych z wymienionej wcześniej ewidencji, wylosowaliśmy co 5-tą, specjalną szkołę podstawową spośród szkół (specjalnych) zlokalizowanych na terenie województwa wielkopolskiego. W każdej ze szkół, uzyskaliśmy telefoniczną zgodę dyrektora placówki na rozdanie wśród nauczycieli WF, anonimowych ankiet dla rodzin z dziećmi z niepełnosprawnością intelektualną, które odpowiadałyby założonym kryteriom doboru grupy badawczej. Aby dobrać grupę w miarę jednorodną oraz ograniczyć wpływ zmiennych pośredniczących, wiążących się m.in. z możliwościami psychofizycznymi dziecka z niepełnosprawnością intelektualną, wykluczaliśmy z badań dzieci z dodatkowymi zaburzeniami rozwojowymi.

Ostatecznie, do badań właściwych zakwalifikowaliśmy dane uzyskane od 121 rodzin z dziećmi z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym zamieszkujących obszar województwa wielkopolskiego. Procedura badania każdorazowo przebiegała według tego samego schematu. Każda rodzina otrzymała zestaw ankiet ze szczegółową instrukcją sposobu i kolejności wypełniania ankiet. Oboje rodzice ponownie byli pytani o zgodę na udział w badaniach, zostali też dokładnie poinformowani o ich procedurze i celu, a w razie potrzeby zostały im udzielone wszelkie wyjaśnienia, dotyczące sposobu wypełniania kwestionariusza. Każda osoba przystępująca do badania proszona była o wypełnienie kwestionariuszy w następującej kolejności: na początku Skalę Postaw Rodziców Wobec Aktywności Sportowej, w dalszej kolejności Kwestionariusz Postaw Rodzicielskich M. Ziemskiej, następnie Kwestionariusz

Środowiskowego Kapitału Społeczno-Sportowego i na końcu Skalę Statusu Społeczno-Ekonomicznego Rodziny. W przebadanej grupie znajdowały się 53 rodziny, w których dziecko nie podejmowało żadnej działalności sportowej. W pozostałych 68 rodzinach, dzieci uprawiały w ramach Stowarzyszenia Sportowego Olimpiady Specjalne Polska różne dyscypliny sportowe dla osób z niepełnosprawnością intelektualną, takie jak: pływanie, narciarstwo, LA, jeździectwo, jazdę na rolkach, kajakarstwo, bocce itd. W przypadku selekcji do grupy osób aktywnych sportowo wzięte zostały pod uwagę następujące kryteria: członkostwo w Olimpiadach Specjalnych, przynajmniej roczne systematyczne uczestnictwo w treningach i występy w zawodach sportowych Olimpiad Specjalnych. W ten sposób zostały wyłonione dwie podgrupy osób badanych.

Do potrzeb przeprowadzonych przez nas badań opracowaliśmy narzędzia pomiarowe, które umożliwiły nam analizę następujących zmiennych niezależnych: postawy rodziców wobec aktywności sportowej, statusu społeczno-ekonomicznego rodziny oraz dostępności środowiskowego kapitału społeczno-sportowego. Proces konstrukcji poszczególnych skal pomiarowych przebiegał z zachowaniem wszystkich zasad wymaganych podczas standaryzacji nowego narzędzia badawczego.

Podczas przygotowywania narzędzia służącego pomiarowi pierwszej zmiennej niezależnej, czyli postaw rodziców wobec aktywności sportowej wzorowaliśmy się na Skali Postaw Wobec Osób Niepełnosprawnych w opracowaniu A. Sękowskiego. Proces konstrukcji kwestionariusza przebiegał w kilku etapach. Na wstępie zdefiniowaliśmy podstawowe pojęcia teoretyczne, a mianowicie: postawę pozytywną wobec aktywności sportowej oraz postawę negatywną wobec aktywności sportowej. Następnie stworzyliśmy listę 80 twierdzeń, z których połowa opisywała pozytywną postawę wobec sportu a druga połowa negatywną postawę wobec sportu. W kolejnym etapie poprosiliśmy 5 sędziów kompetentnych o przyporządkowanie danego twierdzenia do jednego z dwóch rodzajów postawy. Do składu grupy sędziów kompetentnych należało: dwoje pedagogów specjalnych, psycholog, pedagog szkolny oraz fizjoterapeuta. Do ostatecznej wersji kwestionariusza wybraliśmy jedynie te twierdzenia, które zostały przyporządkowane przez sędziów ze stuprocentową zgodnością.

Skonstruowany w ten sposób kwestionariusz zawierał 22 twierdzenia, w tym 11 wyrażających pozytywną postawę wobec aktywności sportowej i 11 wyrażających negatywną postawę. Każda odpowiedź była punktowana, od 1 do 5. Suma punktów dla wszystkich twierdzeń dała wynik końcowy. Maksymalna liczba punktów możliwych do zdobycia wynosiła 110 i oznaczała pozytywną postawę wobec sportu, natomiast minimalna liczba punktów wynosiła 20 i oznaczała negatywną postawę wobec sportu. Kwestionariusz wypełniany był przez

oboje rodziców (osobno matka i osobno ojciec dziecka z niepełnosprawnością intelektualną). Rzetelność skali okazała się wysoka. Współczynnik alfa Cronbacha tego kwestionariusza wyniósł 0,84, dla matek oraz 0,76 dla ojców, co świadczy o jego wysokiej rzetelności.

Do zbadania kolejnej zmiennej niezależnej, a mianowicie statusu społeczno-ekonomicznego rodziny dziecka z niepełnosprawnością intelektualną, wykorzystaliśmy skalę składającą się z trzech pytań. Pierwsze pytanie dotyczyło wykształcenia (matki, ojca). Za odpowiedź „wykształcenie wyższe” badana/y otrzymywał/a 5 pkt.; za odpowiedź „policealne” – 4 pkt., „średnie” – 3 pkt., „zasadnicze zawodowe” – 2 pkt., „podstawowe” – 1 pkt. Drugie pytanie związane było z aktywnością zawodową matki i ojca. Za odpowiedź „pracująca/y” badana/y otrzymywał/a 3 punkty, za odpowiedź „bierna/y zawodowo” (za osoby bierne zawodowo traktowano osoby posiadające wyłącznie własne niezarobkowe źródło utrzymania oraz wszystkie osoby pozostające na utrzymaniu) badana/y otrzymywał/a 2 pkt., a za odpowiedź „bezrobotna/y” – 1 pkt. Pytanie trzecie dotyczyło oceny sytuacji ekonomicznej rodziny. Odpowiedź „bardzo dobra” oznaczała przyznanie 5 punktów, „dobra” – 4 pkt., „przeciętna” – 3 pkt., „zła” – 2 pkt. i odpowiedź „bardzo zła” – 1 pkt. Maksymalna możliwa liczba punktów do zdobycia wynosiła 13 i oznaczała wysoki status społeczno-ekonomiczny rodziny, a minimalna wynosiła 3 punkty i oznaczała niski status społeczno-ekonomiczny rodziny.

Do pomiaru trzeciej zmiennej niezależnej a mianowicie dostępności do środowiskowego kapitału społeczno-sportowego, skonstruowaliśmy skalę szacunkową, która umożliwiła ocenę dostępności zasobów rehabilitacyjno-sportowych, jakie stwarza rodzinie z dzieckiem z niepełnosprawnością intelektualną jej środowisko życia w aspekcie angażowania się w aktywność sportową. Kwestionariusz Środowiskowego Kapitału Społeczno Sportowego składał się z 18 pytań, które umożliwiły dokonanie charakterystyki środowiska pod kątem liczby, rodzaju i dostosowania elementów bazy sportowo-rehabilitacyjnej. Lista pytań z Kwestionariusza obejmowała między innymi: organizacje zajmujące się sportem osób z niepełnosprawnością intelektualną, instytucje rehabilitacyjne, obiekty sportowe, osoby odpowiedzialne za sport i rehabilitację (w sumie 18). Respondent (jeden z rodziców dziecka z niepełnosprawnością intelektualną) proszony był o wskazanie tych organizacji czy obiektów, które istnieją w okolicy jego zamieszkania oraz o określenie stopnia dostępności poszczególnych zaznaczonych elementów. Dostępność bazy rehabilitacyjno-sportowej istniejącej w środowisku badanych osób niepełnosprawnych fizycznie policzona została jako suma punktów uzyskanych dla dostępności wszystkich elementów bazy. I tak maksymalna suma zdobytych punktów, odpowiadająca bogatej bazie rehabilitacyjno-

-sportowej wynosiła 90 punktów, minimalne 18 punktów oznaczało niską dostępność środowiskowego kapitału społeczno-sportowego. W sytuacji, w której respondent nie zaznaczył żadnego elementu bazy rehabilitacyjno-sportowej, co oznaczałoby brak w środowisku jakiejkolwiek oferty rehabilitacyjno-sportowej, otrzymywał 0 punktów.

Do pomiaru postaw rodzicielskich wykorzystaliśmy Kwestionariusz Postaw Rodzicielskich Marii Ziemskiej. W jego skład wchodzi 41 twierdzeń pozwalających ocenić postawy rodziców wobec własnych dzieci. Kwestionariusz zawiera skale mierzące cztery rodzaje postaw: górowania na dzieckiem (G), bezradności wobec dziecka (B), nadmiernej koncentracji na dziecku (K) i nadmiernego dystansu wobec dziecka (D). Badani mieli za zadanie ocenić każde z twierdzeń na czteropunktowej skali szacunkowej (1 – zdecydowanie słuszne, 2 – raczej słuszne, 3 – raczej błędne, 4 – zdecydowanie błędne). Poszczególnym odpowiedziom przyporządkowane były wartości liczbowe, które przypisano zgodnie z opracowanym kluczem. Otrzymane wyniki surowe przełożono się na skalę stenową. Osoby, które otrzymały wyniki w granicach 1-4 stena, a więc w granicach niskich w obrębie danej skali, prezentowały postawy pożądane wychowawczo. Wyniki na poziomie 7-10 stena, a więc w granicach wyników wysokich, świadczą o niepożądanym wychowawczo nasileniu danej skali. Wyniki w granicach 5-6 stena wskazują na umiarkowane nasilenie postawy wychowawczo niepożądaney. Kwestionariusz wypełniany był przez oboje rodziców (osobno matka i ojciec dziecka z niepełnosprawnością intelektualną). Współczynniki rzetelności dla poszczególnych skal wahały się w przedziale 0,90 – 0,55. Oznacza to jej wysoką stabilność, pozwalającą mieć zaufanie do wyników kwestionariusza.

Po przeprowadzeniu badań wyniki zostały obliczone i poddane analizie statystycznej, przeprowadzonej przy pomocy komputerowego pakietu statystycznego SPSS, wersja 14.0.

Wyniki

Nie ulega wątpliwości, że decydującym czynnikiem, który może mieć wpływ na włączanie się dzieci z niepełnosprawnością intelektualną w aktywność sportową są postawy rodziców wobec sportu, a także postawy rodziców wobec dziecka. Jak już wspomnieliśmy wcześniej, to właśnie od warunków w jakich rozwija się dziecko w rodzinie zależy to, czy dojdzie do większej lub mniejszej stymulacji jego możliwości rozwojowych. Dlatego też, wiedza o środowisku rodzinnym ma podstawowe znaczenie dla oceny aktywności ruchowej, ze szczególnym uwzględnieniem aktywności sportowej dzieci z niepełnosprawnością intelektualną. Poniżej przedstawiamy szczegółową analizę związku pomiędzy zmienną

zależną: aktywnością/biernością dziecka z niepełnosprawnością intelektualną) a zmiennymi niezależnymi: postawą rodziców wobec sportu, postawą rodziców wobec dziecka, statusem społeczno-ekonomicznym rodziny oraz dostępnością środowiskowego kapitału społeczno-sportowego.

Po pierwsze założyliśmy, że dzieci z niepełnosprawnością intelektualną aktywne sportowo częściej posiadają rodziców o bardziej pozytywnych postawach promujących aktywność sportową, w porównaniu z dziećmi z niepełnosprawnością intelektualną biernymi sportowo.

Wyniki badań prezentujemy w tabeli 1.

Tab. 1. Związek między postawą rodziców wobec sportu a aktywnością sportową dzieci z niepełnosprawnością intelektualną

Tab. 1. Correlation between parents' attitudes towards sport and sports activities of children with intellectual disabilities

	Aktywność sportowa dziecka	n	\bar{X}	SD	t	df	p
Postawa wobec sportu obojga rodziców	tak	64	163,65	14,09	7,67	112	0,01**
	nie	50	141,12	17,25			

* p<0,05; **p<0,01

Analiza danych z powyższej tabeli pozwala dostrzec znaczne różnice w średnich dla obu grup. Dane pochodzą od 114 rodzin gdyż w przypadku siedmiu rodzin nie zebrano odpowiedniej liczby informacji pozwalających ocenić tą zmienną. Rodzice dzieci aktywnych sportowo charakteryzują się wyższą średnią postawy pro-sportowej w stosunku do rodziców dzieci biernych sportowo. Warto jednak zauważyć, że odchylenie standardowe, w przypadku rodziców grupy biernej sportowo jest większe w stosunku do tego, jakie występuje w przypadku rodzi-

ców grupy aktywnej sportowo. Świadczy to o większym zróżnicowaniu grupy rodziców dzieci biernych sportowo. Z kolei grupa rodziców dzieci aktywnych sportowo wydaje się być bardziej spójna pod względem postaw wobec aktywności sportowej, o czym świadczy mniejsze zróżnicowanie interindywidualne w zakresie badanej postawy. W celu statystycznej weryfikacji powyższego założenia, czyli stwierdzenia istotności różnic między średnimi wykorzystaliśmy test t dla prób niezależnych. Przy przyjętym poziomie istotności 0,01 dla wartości df = 112 wartość krytyczna t wynosi 1,62. Jak wynika z powyższej tabeli wartość t obliczonego w przypadku postawy obojga rodziców wobec sportu była wyższa, niż t odczytane z tabeli, co pozwala potwierdzić założenie, że dzieci z niepełnosprawnością intelektualną aktywne sportowo częściej posiadają rodziców o postawach promujących aktywność sportową, w porównaniu z dziećmi z niepełnosprawnością intelektualną biernymi sportowo.

Kolejnym warunkiem, który może mieć wpływ na rozwój dzieci w rodzinie są postawy rodziców wobec nich. Pamiętać należy, że postawy rodzicielskie mogą być właściwe, stwarzające odpowiednie warunki psychospołeczne dla rozwoju dziecka w rodzinie oraz niewłaściwe, utrudniające jego rozwój. W naszej pracy założyliśmy, że rodzice dzieci nie włączających się w aktywność sportową będą częściej reprezentować negatywne postawy rodzicielskie niż rodzice dzieci sportowo aktywnych. W tabeli 2 przedstawiamy wyniki badań uzyskanych z analizy omawianej zmiennej. Należy zaznaczyć, że dane pochodzą od 116 rodzin gdyż w przypadku pięciu rodzin pojawiły się braki uniemożliwiające ocenę tej zmiennej.

Jak wynika z danych przedstawionych w tabeli, nie ma znaczących różnic w średnich wynikach uzyskanych przez obie grupy w zakresie postaw mówienia, bezradności, nadmiernej koncentracji oraz dystansu. Analiza odchyłeń standardowych wskazuje na brak dużych różnic w zakresie wielkości odchyłeń, co świadczy o podobnym poziomie spójności w obu badanych grupach.

Tab. 2. Związek pomiędzy postawami rodzicielskimi a aktywnością sportową dzieci z niepełnosprawnością intelektualną

Tab. 2. Correlation between parents attitudes and sports activities of children with intellectual disabilities

Typ postawy rodzicielskiej	Aktywność sportowa dziecka	n	\bar{X}	SD	t	df	p
Górowanie	Tak	65	46,20	13,88	-0,28	114	0,77
	Nie	51	47,02	16,81			
Bezradność	Tak	65	43,28	10,48	0,85	114	0,39
	Nie	51	41,56	11,08			
Nadmierna koncentracja	Tak	65	43,38	10,49	-0,49	114	0,61
	Nie	51	44,44	12,35			
Dystans	Tak	65	24,58	10,49	-0,4	113	0,69
	Nie	51	25,44	12,06			

* p<0,05; **p<0,01

W celu weryfikacji omawianego tutaj założenia, posłużyliśmy się testem *t* dla prób niezależnych. Przy przyjętym poziomie istotności 0,05 dla wartości *df* = 114 wartość krytyczna *t* wynosi 1,97. Jak wynika z powyższej tabeli wartość *t* obliczonego w przypadku postaw obojga rodziców wobec dziecka była niższa, niż *t* odczytanego z tabeli, co nie pozwala potwierdzić naszego założenia. Można przyjąć, że dzieci z niepełnosprawnością intelektualną biernie i aktywne sportowo posiadają rodziców o równie silnej postawie mówienia, bezradności, nadmiernej koncentracji i dystansu.

Kolejnym, trzecim czynnikiem, który może mieć wpływ na zaangażowanie się dziecka z niepełnosprawnością intelektualną w działalność sportową jest status społeczno-ekonomiczny jego rodziny. W naszej pracy założyliśmy, że im korzystniejsze uwarunkowania społeczno-ekonomiczne rodziny z dzieckiem z niepełnosprawnością intelektualną, tym więcej możliwości rozwojowych mogą oferować rodzice swojemu dziecku i tym częściej będzie się ono włączać w różne formy aktywności ruchowej. Wyniki prezentujemy w tabeli 3.

Tab. 3. Związek między statusem społeczno-ekonomicznym a aktywnością sportową dzieci z niepełnosprawnością intelektualną

Tab. 3. Correlation between social-economic status and sports activities of children with intellectual disabilities

	Aktywność sportowa dziecka	n	\bar{X}	SD	t	df	p
Status społeczno-ekonomiczny rodziny	tak	65	71,88	14,32	0,64	113	0,52
	nie	50	70,25	12,36			

* $p < 0,05$; ** $p < 0,01$

Przedstawione wyniki zebrane zostały od 115 rodzin gdyż w przypadku sześciu rodzin wystąpiły braki danych uniemożliwiające ocenę statusu. Średnia statusu społeczno-ekonomicznego rodzin dzieci aktywnych sportowo okazała się nieco wyższa od średniej dzieci biernych sportowo. W celu stwierdzenia czy różnica ta jest istotna statystycznie, posłużyliśmy się testem *t* dla prób niezależnych. Przy przyjętym poziomie istotności 0,05 dla wartości *df* = 113 wartość krytyczna *t* wynosi 1,97. Jak wynika z powyższej tabeli wartość *t* obliczonego była niższa, niż *t* odczytanego z tabeli, co nie pozwala potwierdzić naszego założenia, że status społeczno-ekonomiczny rodzin z dziećmi z niepełnosprawnością intelektualną aktywnych sportowo jest wyższy w porównaniu do rodzin z dziećmi z niepełnosprawnością intelektualną sportowo biernych. Warto zauważyć, że wyniki uzyskane na skali statusu społeczno-ekonomicznego przez rodziny dzieci aktywnych sportowo cechują się nieco większym odchyleniem standardowym, co może świad-

czyć o większym zróżnicowaniu sytuacji materialnej tych rodzin. Rodziny dzieci biernych sportowo stanowią pod tym względem bardziej jednolitą grupę.

Ostatnim, czwartym czynnikiem, który potencjalnie może determinować proces angażowania się dzieci z niepełnosprawnością intelektualną w aktywność sportową jest środowiskowy kapitał społeczno-sportowy. W naszej pracy przyjęliśmy, że środowisko, w którym żyje i funkcjonuje dziecko z niepełnosprawnością intelektualną może oferować jemu i jego rodzinie różne okazje do włączania się w różne formy aktywności, w tym także w aktywność sportową. Założyliśmy także, że wielkość, różnorodność i atrakcyjność tej oferty może mieć istotny wpływ na podejmowanie przez dziecko aktywności sportowej. W niniejszej pracy założyliśmy, że środowiskowy kapitał społeczno-sportowy rodzin z dziećmi z niepełnosprawnością intelektualną jest w większym stopniu dostępny dla dzieci aktywnych sportowo w porównaniu do środowiskowego kapitału społeczno-sportowego rodzin z dziećmi z niepełnosprawnością intelektualną sportowo biernych. Odpowiednie dane przedstawia tabela 4.

Tab. 4. Związek między dostępnością kapitału społecznego-sportowego a aktywnością sportową dzieci z niepełnosprawnością intelektualną

Tab. 4. Correlation between availability of environmental and social capital of sport and sports activities of children with intellectual disabilities

	Aktywność sportowa dziecka	n	\bar{X}	SD	t	df	p
Dostępność kapitału	tak	68	58,63	14,35	5,73	119	0,01**
	nie	53	43,30	14,91			

* $p < 0,05$; ** $p < 0,01$

Jak wynika z danych przedstawionych w powyższej tabeli, średnie między dwoma grupami różnią się między sobą. Średni kapitał grupy aktywnej sportowo jest wyraźnie wyższy od kapitału grupy biernej sportowo. Analiza odchylen standardowych wskazuje, że grupy są podobne do siebie pod względem zróżnicowania interdyscyplinarnego. W celu stwierdzenia istotności różnic między grupami posłużyliśmy się testem *t* dla prób niezależnych. Przy przyjętym poziomie istotności 0,01 dla wartości *df* = 119 wartość krytyczna *t* wynosi 1,62. Jak wynika z powyższej tabeli wartość *t* obliczonego była wyższa, niż *t* odczytanego z tabeli, co pozwala potwierdzić nasze założenie, że dzieci z niepełnosprawnością intelektualną aktywne sportowo cechują się większą dostępnością środowiskowego kapitału społeczno-sportowego w porównaniu do dzieci biernych sportowo.

Dyskusja

Niewątpliwie uzyskane w pracy wyniki badań, w sposób wartościowy uzupełniają dotychczasową wiedzę na temat uwarunkowań aktywności sportowej dziecka z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym. Przypomnieć tutaj należy, że jednym z podstawowych założeń, które przyjęliśmy w tej pracy jest to, iż rozwój dziecka z niepełnosprawnością intelektualną podlega takim samym prawom rozwoju jak rozwój dziecka w normie intelektualnej [7,8]. W związku z tym, rodzina, jako najbliższa dziecku jednostka życia społecznego, zarówno pod względem fizycznym jak i psychicznym ma największe znaczenie dla jego rozwoju. Na szczególną więc uwagę zasługują najbliższe dziecku zasoby ekosystemowe, zwłaszcza te, które w najistotniejszy sposób wpływają na jego chęć angażowania się w działalność sportową [9,10,11].

Jednym z najważniejszych czynników, który może stymulować proces włączania się dziecka z niepełnosprawnością intelektualną w sport jest postawa rodziców promująca aktywność sportową [12,13]. Z przeprowadzonych przez nas badań wynika, że stosunek rodziców dzieci z niepełnosprawnością intelektualną wobec sportu jest generalnie pozytywny i w istotny sposób determinuje proces włączania się dziecka z niepełnosprawnością w aktywność sportową. Niestety, bardzo alarmujące są wyniki badań, które dotyczą postaw rodzicielskich wobec dzieci z niepełnosprawnością intelektualną. Uzyskane wyniki wskazują, że mnożą się postawy negatywne w zakresie górowania, nadmiernej koncentracji, bezradności i dystansu zarówno u ojców jak i matek. Prawdopodobnie, rodzice nie mają ani odpowiedniej wiedzy, ani też przekonania, że potrafią właściwie postępować z dzieckiem z niepełnosprawnością intelektualną. Na podstawie uzyskanych przez nas danych, nie możemy tej zmiennej włączyć do grupy czynników stymulujących proces aktywizacji dziecka niepełnosprawnego w zakresie jego działalności sportowej.

Status społeczno-ekonomiczny badanych przez nas rodzin z dzieckiem z niepełnosprawnością intelektualną okazał się bardzo korzystny. Tylko w nielicznych rodzinach, określono jego poziom jako bardzo niski. Można przypuszczać, że osiągnięcie przez dziecko z niepełnosprawnością wieku szkolnego i rozpoczęcie nauki w szkole umożliwia m.in. podjęcie pracy przez drugie z rodziców/opiekunów, co w wydatny sposób wpłynąć może na poprawę sytuacji finansowej rodziny. Prawdopodobnie dzieci, które wychowują się w rodzinach prezentujących korzystny status społeczno-ekonomiczny mają większe szanse na rozwijanie swoich zainteresowań i podejmowanie różnorodnych form aktywności, w tym także tych związanych ze sportem. Niestety, wyniki naszych badań nie potwierdziły tego założenia.

Dostępność środowiskowego kapitału społeczno-sportowego badani rodzice określili jako przeciętną, co pozwala im w umiarkowanym stopniu wspomagać proces rehabilitacji swoich dzieci. Najbardziej dostępnym elementem ekosystemu społecznego rodzin z dzieckiem z niepełnosprawnością intelektualną okazała się szkoła specjalna i boisko sportowe w pobliżu miejsca zamieszkania. W naszych badaniach, ten czynnik środowiskowy okazał się w istotny sposób wpływać na podejmowanie przez dziecko z niepełnosprawnością intelektualną aktywności sportowej.

Informacje przedstawione w tej pracy akcentują szczególną rolę rodziny we włączaniu dziecka niepełnosprawnego w proces dostosowanej aktywności ruchowej, a szczególnie angażowania go w działalność sportową. Zdajemy sobie sprawę, że zaprezentowane dane posiadają wyraźne luki informacyjne. Przede wszystkim nie pozwalają one na jednoznaczne udzielenie odpowiedzi na pytanie: dlaczego dostosowana aktywność ruchowa w tak małym stopniu wykorzystywana jest w rehabilitacji dzieci z niepełnosprawnością intelektualną? Jeśli za najbardziej istotny cel oddziaływań rehabilitacyjnych uznaje się aktualizację potencjału rozwojowego tych dzieci, to trzeba wykorzystywać przede wszystkim cały potencjał tkwiący w rodzinie do urzeczywistnienia tego celu. Dostosowana aktywność ruchowa może więc odegrać w tym procesie niezwykle istotną rolę. Stopień samodzielności, którą uzyskuje dziecko z niepełnosprawnością intelektualną w drodze ku dorosłości, wypracowywany w toku trafnie dostosowanego systemu wsparcia rehabilitacyjnego, decyduje o poziomie jego funkcjonowania w przyszłości. Ważne jest więc to, w jaki sposób można nakłaniać i przygotowywać rodzinę do skutecznego wypełniania tej funkcji.

Wnioski

Wnioski szczegółowe z przeprowadzonych przez nas badań prezentują się następująco:

1. Rodzice dzieci z niepełnosprawnością intelektualną sportowo aktywnych mają istotnie wyższy poziom postaw pro-sportowych w porównaniu do rodziców dzieci sportowo biernych.
2. Postawy rodzicielskie reprezentowane przez rodziców dzieci aktywnych w porównaniu do grupy rodziców dzieci biernych sportowo nie różnią się między sobą.
3. Status społeczno-ekonomiczny rodzin dzieci aktywnych sportowo nie różni się od statusu społeczno-ekonomicznego rodzin dzieci sportowo biernych.
4. Rodziny dzieci aktywnych sportowo mają istotnie większą dostępność do środowiskowego kapitału społeczno-sportowego w porównaniu do rodzin dzieci sportowo biernych.

Piśmiennictwo

1. Ziółkowska B. Dziecko chore w domu, w szkole i u lekarza. Jak wspomagać rozwój dzieci przewlekle chorych. Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne; 2009.
2. Piszczek M. Diagnostyka i wspomaganie rozwoju dziecka. Wybrane zagadnienia. Warszawa: Wydawnictwo Centrum Metodyczne Pomocy Psychologiczno-Pedagogicznej; 2007.
3. Kowalik S. Psychologia rehabilitacji. Warszawa: Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne; 2007.
4. Kowalik S. Wykorzystanie ruchu w rehabilitacji osób niepełnosprawnych: historia idei i jej praktycznych zastosowań. W: Kowalik S, redakcja. Kultura fizyczna osób z niepełnosprawnością. Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne. Gdańsk, 2009. s. 23-40.
5. Sherrill C. Adapted Physical Education, Recreation and Sport. Corossdisciplinary and Lifespan. 5th ed. Boston: The McGraw-Hill Companies, Inc.; 1998.
6. Seaman JA, DePauw KP, Morton KB, Omoto K. Making Connections. From Theory to Practice in Adapted Physical Education. Scottsdale: Holcom Hathaway Publisher; 2003.
7. Martin J. Psychosocial aspects of youth disability sport. *Adapt Phys Act Q* 2006; 23: 65-77.
8. Kościelska M. Oblicza upośledzenia. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe; 1995.
9. Bronfenbrenner U. The ecology of human development. Cambridge: Harvard University Press; 1979.
10. Kelly JG, Ryan AM, Altman BE, Stelzner SP. Understanding and changing social systems. An ecological view. In: Rappaport J, Sideman E, editors. *Handbook of community psychology*. New York: Kluwer Academic-Plenum Publishers, 2000. p.133-159.
11. Brzezińska A. Społeczna psychologia rozwoju. Warszawa: Wydawnictwo Scholar; 2000.
12. Marchewka A. Special Olympics and sports-recreative activities as a means to adaptation and social integration of seriously mentally handicapped persons. In: Ślężyński J, editor. *Sport in Rehabilitation of the Disabled*. Polish Association of Disabled People, Cracow, 1999. p. 351-354.
13. Moore LL, Lombardi DA, White MJ, et al. Influence of parents' physical activity levels on activity levels of young children. *J Pediatr* 1991; 2: 215-219.